

natuur omzet, hangt dan ook alleen aan God, en kan in geen enkel opzicht van de wilkeuze van den mensch afhangen. Eerst als tengevolge van het wegnemen der stoornis in zijn natuur, ook zijn bewustzijn omgaat, en tot geloof komt, kan de wedergeboren zondaar nu ook zelf willen wat God wil.

Zij die onder de Gereformeerden er nog steeds toe neigen, om op de redelijke middelen den meesten nadruk te leggen, en het *bovennatuurlijke* middel min of meer in de schaduw plaatsen, mogen dan ook wel bedenken, dat ze daardoor in den grond het bederf van onze natuur te licht nemen, en nog altoos min of meer overhellen naar een valsche en oppervlakkige diagnose van de zonde, die zoo beslist mogelijk door Gods Woord weersproken wordt.

„Ontdek mijne oogen.”

Ontdek mijne oogen, dat ik aanschouw de wonderen van uw wet.
Psalm 119 : 18.

Wie de „vroomheid” mint, mint het van zijn God afhankelijk te zijn, en vindt in dat afhangen van zijn God zijn lust en zijn rust.

En toch sluip in dien zin, om van zijn God af te hangen zoo licht een valsche trek in. Niets spaart de zonde. Ook niet het beste in ons. Zelfs niet onze vroomheidsin voor God.

Zelfs is de zonde die in onze vroomheid sluip, daarom het gevaarlijkst van alle, omdat het zoo pijnlijk en zoo moeilijk is, om aan zonde tot in onze vroomheid te gelooven.

Onze vroomheid is ons natuurlijk schuld waarder achter we schuilen, juist om voor de giftige pijlen der zonde veilig te zijn.

Die vrome neiging in onze ziel wordt telkens door allerlei afleiding tot werkeloosheid gedood en overstemd. En als we dan, door onze conscientie aangegrepen, weer tegen die afleiding worstelen gaan, waken we reeds overwonnen te hebben, en ons van onze zonde weer tot onzen God bekeerd te hebben, . . . indien maar weer het vroom gevoel in ons mag opwaken.

Dat gevoel van weer vroom gestemd te zijn, maakt ons dan vrij; we treden de zonde weer aan onze voeten; en kunnen het ons daarom vaak niet anders voorstellen, of in die vromer verheffing onzer ziel zijn we vanzelf aan de macht der zonde ontkomen.

Het is wel niet zoo.

Want omdat ge ten leste weerstand boodt aan die ene bepaalde zonde, waarvoor ge eert bekeert, en waartegen ge nu den strijd weer opnamt, daarom zijt ge nog volstrekt niet uit de macht der zonde, nog niet aan de overmacht van uw zondige natuur, ontkomen. Maar toch de vrome verheffing der ziel beeldt zich dat in, want reeds feitelijk over de zonde getriumfeerd te hebben, en *aan* het zich niet anders voorstellen, of nu maar weer de vrome opwelling terugkeert, is de strik weer gebroken, en de ziel vrij.

Vandaar dat juist bij de vroomheid zoo weinig naar het licht van *boven* wordt gevraagd. Op wat wijs men vroom is, schijnt er niet toe te doen. Als men maar vroom zich aanstelt, en zich vroomelijk aangedaan gevoelt in zijn gemoed, schijnt alles geoorloofd, wat die vroomheid in ons inneest.

Vroom is ook de heiden. Vroom de „Mahomedaan”. Vroom de Jood, die den Messias verworpt. Vroom de Moderne, die met Gods heilig Woord heeft gebroken. En vroom ook elk kind van God, op wat *verdoelde* paden der vroomheid het ook afweert.

En als ge die verdoelde vroomheid dan naar God en zijn Woord en zijn Christus terugroep, dan vindt ge niet alleen geen genoeid oor, maar voelt de ingebeelde vroomheid zich door u gekwetst en door u beleedigd.

Just omdat ge de vroomheid dezer afgedoolden aantast, achtten ze zich gerechtigd in valsche geestdrift zich tegen u te stellen. En dan vermoordt de vrome heiden in China den Christen, en slaat de vrome Mahomedaan den Armenischen priester in Constantinopel dood, en werpt de vrome Moderne den beïjdelde Heeren de kerk uit; en spreekt vrome lidenheid den ban uit over al wie tegen deze *onvrome* slapheid der ziel durft getuigen.

Vroomheid, zonder *licht van Boven*, is juist om haar vroom karakter, schier tot alle zelfontdekking onbekwaam.

Wat men „lidenheid” noemt is ook vroom zijn, maar vroom zijn op eigen hand, naar eigen manier, vroomheid naar de inspraak van het eigen hart.

De vrome trek in zulk een lidenheid stemt der ziel, valt niet te ontkennen.

De ziel, die in deze gemoedsstemming adrijft, geloof in God, denkt aan God, spreekt over God, bidt tot God, en voelt sterken drang, om in alle ding, dat voorkomt, met haar God te rekenen.

Meer nog, het ligt in deze neiging der ziel als vanzelf besluten, om van den mensch zeer laag, van het eigen ik zeer klein te denken, en steeds waar de eere Gods staat op de vrucht des menschen, alle eere die aan het schepel kon toekomen, weg te werpen.

Het is zoo, er zijn lidenheid lieden, bij wie dit wel zoo schijnt, maar niet zoo is, en die de lidenheid slechts als een kleed omhingen. Maar deze onoprechten laten we thans buiten den gezichtskring. In hen is geen vroomheid. Maar vroomheid is er wel in den *menselijke* lidenheid. Die het zoo meent. En oprecht voor zijn God staat. En den dienst van zijn God in zoekt. En in alle ding zich door dit lidenheid besef laat leiden. Iets wat ge daaraan licht onderscheiden kunt, of iemand dit lidenheid ook dan uitsprekt en doort, als hij zelf er mee ondergaat, of zelf offers voor te brengen heeft, en er eigen genot of eere mee verliest.

En in dit zoo, is lemans lidenheid geen opperplaat verguld, maar een diep ingesneden gemoedstrek die hem beheerscht, en als hij met anderen spreekt, en als hij in de eenzaamheid voor zijn God verkeert, en als hij er zelf schade bij lijdt, dan voegt u geen achterdocht, dan hebt ge te erkennen, dat hier wel waarlijk vroomheid der siele in uitkomt, en blijft alleen de vraag over, of het ook een vroomheid zijn kan, die in de donkerheid is afgedoold van het rechte pad.

„Ontdek mijne oogen” bidt de Psalmist. En zoo bidt hij niet als één, die nog vóór de enge poorte staat, maar *nadat* hij de enge poorte is doorgegaan, en getuigen kan dat de liefdedienst van zijn God hem nog nimmer verdreven heeft.

Deze vrome bidder spreekt dus uit, dat hij niet alleen *vóór* zijn bekeering, maar ook na zijn toebrenging, gevaar loopt af te dolen.

Hij ziet het in, dat er ook na zijn bekeering nog allerlei nevelen voor zijn oog hangen, die hem beletten klaarlijk en helder in de wegen zijner Heeren in te zien.

Zijn vroomheid is hem niet genoeg. Hij voelt het diep, dat er ook over het pad der vroomheid dwaallichten zweven, die den vromen wandelaar licht verdolen doen. En daarom gevoelt hij schier meer nog dan vroeger behoefte, om juist na hij vroom werd, niet op zijn vromen zin te vertrouwen, maar opdat zijn vroomheid hem niet verdolen doe, het licht van zijn God op zijn pad te zien schijnen.

Aan zichzelf overgelaten, ontwaart hij hoe zijn vroomheid hem stil maakt. De majesteit des Heeren HERRN is zoo ontzaglijk. Van alle bidden is het wegzinken in aanbidding hem het zoetst.

Zoo neigt zijne vrome ziel er toe, om enkel toe te schouwen, te zien hoe God werkt. Gods bestel ook in zijn leven te laten doorwerken, nu eens het goede en dan weer het kwade uit de hand zijner Heeren te ontvangen, en steeds meer de kracht zijner vroomheid daarin saam te trekken, dat hij in dat alles den Naam zijns Gods love en prijze, en stil aanbidde voor zijn heilig aangezicht.

Hij doet dan niets, en *hij* zit dan stille. Hij wacht op de daden des Heeren. En waar die werken zijns Gods uitkomen, is in dat doen zijns Gods al zijn lust.

De niet „gemaakte” of „vrogewende”, maar de alleszins vromen en oprechte lidenheid der ziel voor zijnen God.

Velen die op deze oprechte lidenheid „smalen, en in eigen geestelijke gezondheid tegenover zoo *ziedelijke* vroomheid plegen te roemen, zouden wel doen met ook voor hun eigen ziel, in dit stille-zijn voor God, meer de kracht der heilige mystiek te zoeken.

Smalen op elkander verdraagt nooit Christen-zijn. En als de Martha's die druk bezig de Maria's met berisping ook aanzien, neemt Jesus het voor de Maria's op.

De diepte der mystieke aanbidding is zoo sterkend voor het hart.

Alleen maar, de Godgewijde psalmist, die ons hier toezigt, en die in deze diepte der mystiek geheel was ondergedompeld, toont ons toch, dat echte vroomheid *meer vraagt*.

Immers wie waande daarin, en daarin volstrektelijk, te kunnen rusten, zou niet meer bidden: „Ontdek mijne oogen, dat ik aanschouw de wonderen uw wet.”

Wie zoo bidt, vraagt om meerder licht, en smeekt dat God de nevelen van voor zijn ziels-oog moge wegvagen, opdat het pad voor zijn voet zich scherp en klaarlijk moge afteekenen. En dit te bidden zou natuurlijk geen zin hebben voor wie waande niets meer te behoeven, dan stil te rusten in het werk zijns Gods.

Wie smeekt om licht op zijn pad, voelt dat hij vooruit moet, dat er ordinantien zijns Gods zijn, waarin hij wandelen moet, dat hem een taak wacht, dat hij een roeping in den dienst zijns Gods heeft te vervullen. Maar hij huivert, hij aarzelt, om ook maar een voet te verzetten. Hij mocht een misdoot doen. Want hij ziet, en hij tuurt en hij staart wel, maar zijn blik kan niet doordringen. De nevelen belemmeren het doorden. En daarom loopt hij zijn God aan, dat alomtegenwoordige en almachtige Wesen, en nu roept hij: „O, God, ontdek mij toch de oogen. Ik moet vooruit, en ik zou mistrededen, en uitglijden, en mij met al mijn vroomheid toch tegen uw heilige wet bezondigen. O, Kom dan, en neem de schellen mij van de oogen weg, dat ik helder en klaar in de wonderen van uw wet moge insien, en alsoo wandelen moge in uw wegen.”

Ook lidenheid dus.

Niet een poging om *zelf* de schellen van de oogen af te nemen. Niet zelf de handen uittrekken, om de nevelen weg te vagen. En ook niet een ontsnaken van eigen kunslicht, om bij den lichtstraal uit eigen lamp den weg te ontdekken.

O, Neen, de vroomheid van desen bidder verloochent zich ook daarin niet, dat hij het licht op zijn pad uit geen andere lichtbron, dan uit de fontein des lichts in zijn God kan verwachten.

Alleen maar het is niet de lidenheid, om op de plek waar men is, stom te zwijgen en stil te blijven zitten, maar een vroomheid die den innerlijken drang voelt van vooruit te moeten, van op den weg te moeten voortschrijden, van een roeping voor zijn God in de sake zijns Gods te hebben, en die daarom behoefte gevoelt aan licht.

Stille mystiek, zonder meer, *sluit* het oog, en zinkt weg in het geheimzinnig schemerlicht der aanbidding.

En ook dit moet. Het is als de slaap der ziele, die de ziel sterken moet, voor den arbeid van de hitte des daags.

Maar echte vroomheid weet, dat er na dit sluiten van het zieleoog in de ruste der mystiek, telkens weer een opwaken in de werkelijkheid moet komen, om het werk des daags tot prijs van Gods Naam te volbrengen.

Dan wordt het eerst sluimerend oog weer geopend, en Gods kind staat eerst pijnlijk door de morgennevelen, maar om straks weer het licht van Gods zonne op te vangen, en bijtlen glans van dat licht zijn pelgrimreis voort te zetten.

Vroomheid, die geen behoefte aan dit *licht* gevoelt, of bij dit *licht* weigert te wandelen, kan daarom voor God niet bestaan.

Ook uw vroomheid is Gods genadegave, waarvoor Hij en Hij alleen de ordinantien te bestellen heeft.

En niet de vroomheid, die zichzelf een wet der vroomheid stelt, maar alleen die *afhangelijke* vroomheid, die zich aan den keursteen Gods toest, zal voor den Heiligen bestaan.

Niet al wie lidenheid is, maar wie *ook in zijn vroomheid* zich door zijn God *laat leiden*, is vroom voor den Heere HERR!

Nota Bene.

Het Register op *E Voto* is dezer dagen afgezonden, of wordt afgezonden aan alle leestekenaars die den bepaalden prijs van f. 0.75 per exemplaar ten volle aan het Bureau van de *Herant* voldaan hebben.

Zij, die of nog niet betaalden, of niet den vollen prijs, worden hiernede aangemaand, ten spoedigste te betalen of bij te betalen, opdat ook aan hen de bestelde exemplaren franco kunnen toegezonden worden.

Amsterdam, 26 Nov. 1897.
Volksfeesten.

Alleszins begrijpelijk is het, dat menig ernstig gestemd Christen nu reeds niet zonder vreeze denkt aan de velerlei uitpatting, waartoe alle feestelijkheid zoo licht vervalt, en die vooral bij groote volksfeesten bijna nimmer uitblijft.

Hoe zal het bij de Inhoudingsfeesten zijn? Nog nimmer is er, in welk land ook, een volksfeest op uitgebreide schaal gevierd of er viel allerlei uitpatting en brood-drakenheid bij te betreuren.

Dit is zoo waar, dat er zelfs geen Kerstfeest, of Paaschfeest, of Pinksterfeest kan gevierd worden, waaruit niet allerlei overdaad, losbandigheid en vaak zelfs onzedelijkheid voortkomt.

Zelfs dient erkend, dat er niet één Zondag in ons land voorbij gaat, die geen aanleiding wordt, om meer geld naar kroeg en slijterij, zoo niet naar ergel uit te dragen, dan naar de offerbus of offerschaal in het huis des gebeds.

Zal men nu daarom zeggen, dat dan alle deze heilige en nationale vierdagen maar achterwege moeten blijven?

Althans van den Zondag beweert niemand dat.

Maar wel is het zaak, dat de betere elementen in het volksgeheel doen wat in hun vermogen is, om voor zoover de komende nationale feestviering uitgaat van de regering of van officiële commissies, te hinderlijke excessen zooveel doelijk te voorkomen.

Met het oog hierop zagen we dan ook met genoegen, dat velen onzerzijds in zulke commissies zitting hebben genomen, ongeacht of met de bedoeling, om ten deze een gunstigen invloed uit te oefenen.

Zal dit nu gelukken, dan zij men voorzichtig.

Door te veel te eischen, zou men allicht alles verliezen, en ten slotte elken invloed verspeelen.

Er zal feest worden gevierd door heel ons volk, in al zijn rangen en standen, van alle confessie en politieke richting, met alle denkbare idee omtrent hetgeen feestviering is.

Daarbij onzerzijds den maatstaf aan te leggen, die gelden zou, waar wij alleen als Gereformeerden optreden, gaat natuurlijk niet. Men zou op dezen onredelijken eisch eenvoudig geen acht slaan.

Plaats men zich daarentegen op het standpunt, dat zulk een commissie de feestviering van heel het volk heeft te leiden, en dringt men er op aan, dat daarbij alleen de excessen worden afgesneden, dan zal men gehoor vinden en invloed ten goede kunnen uitoefenen.

Met name tegen het houden van volksspeelen op zichzelf raden we niet aan, dat men zich verzette.

In een volksspel ligt op zichzelf niets kwaads. De spelen der kinderen op de markt heeft Jesus niet veroordeeld, maar er zelfs gebruik van gemaakt in zijn toespraken.

Ook in Calvijn's dagen zijn in Genève openbare feestelijkheden van dien aard gehouden. En onze vaderen deden evenzo.

Maar ook deze volksspeelen kunnen verkeerd geleid en misbruikt worden, en het is daartegen dat ons protest moet uitgaan.

Wie, waar we met heel het volk te doen hebben, te veel eischt, en daardoor den schijn aanneemt, alsof wij wat in onzen kring geldt, aan al het volk wilden opleggen, prikkelt tot verzet, en wint niets.

Wie *wijs* weet te zijn, slaagt er in, om althans het ergerlijke af te weren en te voorkomen.

Formulieren en Liturgie.

De Vennootschap, die zich zoo in zeldzame mate verdienstelijk heeft gemaakt door haar Bijbeluitgave, de dusgenaamde *Flakkeesche Boekdrukkerij*, heeft in haar beide octavo-drukken van den herziene Bijbeltekst, thans ook de geheel herziene lezing kunnen opnemen van onze *Formulieren* en van onze *kerkelijke Liturgie*.

De eerste Bijbeluitgave van deze drukkerij was in groot quarto. Doch hierbij kon het niet blijven. Zal toch de taalherziening die de aloude Staten-overzetting door de drie hoogleeraren is toegepast, aan de kerken in uitgebreiden zin ten goede komen, dan moet deze herziene Bijbel ook in handiger formaat verkrijgbaar zijn, tegen veel lager prijs, en geschikt voor huislijk gebruik.

Zelfs zal men hierbij niet kunnen staan blijven.

Behalve de gewone klein octavo-bijbel voor huislijk gebruik, moet er ook zijn een groot octavo voor de kerkbanken, een folio-bijbel voor den kansel, en een zak-bijbel, om mee ter kerke en naar school te nemen.

Eerst op die wijze zal een wat de taal betreft thans voor het eerst op orde gekomen Bijbeltekst meer algemeen in gebruik kunnen komen, en laat ons hopen, in gebruik blijven, tot de dag aanbreekt, waarop onze kerken sterk genoeg zullen staan, om, na verloop van drie eeuwen, winste te doen, met het sinds verkregen, helderder inzicht in onderscheidene stukken der Schrift, door het uitvaardigen van een nieuwe overzetting.

De Staten mogen er dan buiten blijven, en de kerken hare eigen aangelegenheden afdoen.

Reeds nu heeft de Flakkeesche Boekdrukkerij gedaan, wat ze voorhands kon, om in afwachting van dit grootsche werk, dat nog lange jaren toeven zal, te doen, wat in haar vermogen is, teneinde ons aan goede bruikbare Bijbels te helpen.

Reeds met drie uitgaven is ze thans ter markt.

Met haar prachtuitgave in groot quarto. Met een groot octavo voor de kerkbanken.

En met een klein octavo voor huislijk gebruik.

De folio-Bijbel en de zakuitgave zullen later volgen.

Doch, gelijk we zeiden, ze heeft reeds meer gedaan, en is ook bedacht geweest, op het plaatsen achter haar Bijbel van de *Drie Formulieren* en de *Liturgie*.

Hierbij stuitte zij echter op een bezwaar.

Ging het wel aan, den Bijbeltekst in herziene taal te geven, en daarachter de *Formulieren* en de *Liturgie* te plaatsen in dien onbeholpen tekst, waarin onze kerken die nu meer dan twee eeuwen gekend hebben; een tekst, die sinds op allerlei wijs nog was bedorven?

In die verlegenheid nu is Prof. Dr. Rutgers de Flakkeesche Drukkerij te hulp gekomen, en heeft zich bereid verklaard, onder medeverklaring van Dr. Bavinck en Dr. Kuiper, en meer nog van Dr. H. H. Kuiper, de herziening van deze teksten op zich te nemen, en toen is deze herziene tekst voor gebruik in deze beide octavo-bijbeluitgaven ook afgestaan aan de Flakkeesche Drukkerij.

De arbeid dijk herziening was geen geringe. Deelrijke waren de teksten zoo van de Formulieren als van de Liturgie in het ongereede geraakt. De kerken hadden reeds twee en een halve eeuw verzuimd hierop orde te stellen. Geen man van naam had in de twee vorige eeuwen zich met de vaststelling van deze teksten bezig gehouden. Alles was aan boekverkoopers overgelaten geweest. En deze hadden zich niet ontdaan, hun uitgaven zoo slordig en willekeurig in te richten, dat op tal van punten de afstand tusschen het oorspronkelijke en hetgeen de gemeente gebruikte, steeds grooter was geworden.

Prof. Dr. Rutgers was daarom juist de man, om in dezen Augiasstal orde te scheppen, en hij heeft dit gedaan geheel naar wetenschappelijke eisch, en rekenschap gevende van elke belangrijke afwijking.

Wat den tekst der Drie Formulieren betreft, zal men dit ook kunnen zien in de kleine uitgave der *Drie Formulieren* van Dr. A. Kuiper, waarvan juist deze week de elfde uitgave verscheen, en waarin evenzo deze geheel vernieuwde tekst is opgenomen.

Maar voor de Liturgie vindt men dezen herziene tekst voorhands alleen in deze beide octavo-Bijbeluitgaven. Tot zelfs de *Zaken-trout* is geheel gereviseerd, en nu zoo uitgegeven, dat men op zijn sterfbed er wat aan hebben kan.

Het is nu maar te hopen, dat de kerken, ook bij de bediening van Doop en Avondmaal voortaan af zullen laten van het gebruik van den mishandelden tekst, en dezen oorspronkelijken en kerkelijk eenig wettigen tekst weer in gebruik zullen nemen.

Ten overvloede heeft Prof. Dr. Rutgers, om den bundel geheel compleet te doen zijn, ook de *berijnde Psalmen* geheel overzien.

Ook die tekst had geleden, deels door stuitende vergissingen, deels door verkeerde interpunctie.

Doch ook dit is nu weer op orde gebracht, en alzo is nu het groote werk volbracht, dat de kerken weer een uitgave van den Bijbel, van de Drie Formulieren, van de Liturgie, en van de Psalmenberijming bezitten, die geheel getrouw is aan de oorspronkelijke teksten, en in overeenstemming is gebracht met ons tegenwoordig taalgebruik.

Alle deze teksten zijn nu én nauwkeurig, én voor onzen tegenwoordigen tijd verstaanbaar.

Koloniaal Debat.

Sinds jaren had het *Koloniaal debat* ook voor de kerken dit hoog belang, dat rusteloos, met name van antirevolutionaire zijde, op tweemaal werd aangedrongen: 1°. op het innemen door onze Regering van een zuiver positie tegenover de Mahomedaanse en Heidense religieën, en in verband hiernede ten gunste van de Zending; en 2°. op het herstel van godsdienstige en kerkelijke vrijheid voor de Protestanten in Indië.

Tot dusver echter had deze rusteloze aandrag nog tot weinig resultaat geleid. Want wel was de algemeene opinie onder de koloniale staatslieden allengs gunstiger gestemd geraakt voor de Zending, en had met name de toenmalige Minister Keuchenius meer dan één kostelijke maatregel genomen, maar in hoofdzaak bleef de Indische regering nog weifelend, en stuitte men bij het Departement van Koloniën nog op gebrek aan de onmisbare sympathie.

Hierin echter is thans, na het optreden van den Minister Cremer, een onmiskenbare kentering ten goede gekomen.

In het *Voorloopig Verslag* op de Begroting van Ned. Indië voor dit jaar was namelijk het volgende door de Kamer opgenomen:

De tegenwoordige Minister heeft vroeger blijk gegeven van zijne goede gezindheid jegens de Christelijke zending door de oprichting van een zendingsof in de Bataklanden krachtig te steunen en men verwachtte, dat hij als Minister van dezelfde gezindheid blijk zou geven. Verscheidene leden zouden intusschen gaarne een verklaring ontvangen omtrent de houding, die de overheid naar zijne meening tegenover de zending, en in het algemeen als vertegenwoordiger eener Christelijke natie, behoort aan te nemen. Zij wezen op het gevaar, aan uitbreiding van het Mohammedanisme in Indië verbonden. Met te leunstellend had men dan ook uit het vermelde op blz. 17 van het Koloniaal Verslag gezien, dat de Islam zich in de binnenlanden van Palembang langzaam, maar getadig uitbreidt. De uitbreiding van dit fatalistisch en dwepelijk geloof kon naar hun gevoelen slechts worden gekend door krachtige bevordering van het Christendom. Van die bevordering moest men zich niet laten weerhouden door angstvallige overwegingen van politieke en economische aard. Gevraagd werd, of de Minister genegen is daartoe het zijne te doen.

Sommigen zagen een hoofdbezwaar tegen de uitbreiding van het Christendom in art. 125 van

het Regeeringsreglement. Met herinnering a hetgeen hieromtrent vroeger, bepaaldelijk in § 6 van het *Voorloopig Verslag* betreffende de loopende begroting, werd gezegd, drongen zij andermaal op intrekking van die bepaling aan. Ook werd opnieuw de wensch geuit, dat de toelating van zendingen in Indië niet langer afhankelijk zou worden gesteld van het goedvinden der Indische Regering.

Door eenige leden werd naar aanleiding van deze opmerkingen gewezen op de bezwaren, die het optreden van zendingen van verschillende kerkgenootschappen op hetzelfde terrein veroorzaken. Deze leden stelden hoogen prijs op de kerstening der inlandische bevolking, maar zij meenden, dat het indringen van zendingen op elanders terrein aan de goede werking van het Christendom niet bevorderlijk kon zijn en wenschten dat de Regeering tegen zoodanig indringen zou waken.

En voorts bij de 5e afdeeling dit:

In aansluiting aan vroegere betoogen werd door sommige leden opnieuw aangedrongen op wijziging van de in Indië geldende bepaling, dat de aldaar gevestigde Europeanen, die niet bekend staan als Roomsche-Katholieken of Israëlieten, beschouwd worden als leden der Protestantische Kerk. Ook werd nader de wensch geuit dat de Christelijk Gereformeerde Kerk, die reeds verscheidene gemeenten in Indië tel, als zoodanig door de Regering zou worden erkend. Gaarne vernam men of de Minister bereid is aan deze wenschen te gemoet te komen.

Van verschillende zijden werd bezwaar geopperd tegen de samenvoeging van de zorg voor de belangen van onderwijs, eredienst en nijverheid bij één departement van bestuur. Men achtte die samenvoeging sonderling. Immers bestaat er geen enkel verband tusschen de belangen van onderwijs en eredienst enerzijds en die van nijverheid anderzijds. Men wenschte daarom, dat de belangen der nijverheid zouden toevertrouwd worden aan een ander departement, bijv. aan dat van openbare werken of van binnenlandsch verkeer.

Met terugslag hierop nu liet de Minister zich in zijn *Memorie van Antwoord* op blz. 7 aldus uit:

De goede gezindheid van den ondergeteekende jegens de Christelijke zending heeft in geen enkel opzicht verandering ondergaan. Daar de zending en middel is om beschaving te verspreiden, welvaart te bevorderen en rust en orde te bevestigen, zal zij zeker door de Regering naar vermogen behoeven te worden gesteund. Doch de Regering als zoodanig mag geen propaganda maken voor de Christelijke leer, omdat zij dan haar neutraal standpunt zou prijs geven, inbreuk zou maken op het beginsel van godsdienstenvrijheid en het vertrouwen zou schokken harer tairlijke onderdanen die andere godsdiensten beïjden. Gaf zij haar neutraal standpunt prijs, dan zou zij waarschijnlijk het tegenovergestelde uitwerken van hetgeen beoogd werd. Zij heeft de overtuiging van andersdenkenden te ontzien, ook al strooken die niet met de Christelijke leer. Dit standpunt is niet een gevolg van angstvallige overwegingen, maar wel van een voortdurende staatkunde en van de op de Regering rustende verantwoordelijkheid, welken haar in dezen tot richtoor moeten zijn.

Wat betreft het weder geopperde bezwaar, dat art. 125 van het Regeeringsreglement aan de uitbreiding van het Christendom zou in den weg staan, kan de ondergeteekende verwijzen naar hetgeen onder § 6 (blz. 11) der *Memorie van Antwoord* op het *Voorloopig Verslag* betreffende de loopende begroting is aangevoerd.

Handhaving van de bepaling omtrent de toelating van Christen-leeraren, priesters en zendingen in enig bepaald gedeelte van Nederlandsch-Indië acht de ondergeteekende gewenscht, voor eerst op in elk bijzonder geval zal kunnen worden beoordeeld, of zoowel in het belang der veiligheid van de zendingen zelf als in dat van de openbare orde en rust, de toelating af of niet behoort te worden toegestaan; maar evenzeer om de mogelijkheid te behouden dat de verschillende zendingenverenigingen, elke op haar gebied, met vrucht werkzaam blijven. Deze bepaling (art. 125 Regeeringsreglement) zou de zaak der zending slechts kunnen schaden, wanneer zij werd toegepast door een Bestuur dat de zending vijandig ware. Dat daarvan nu geen sprake kan zijn bewijst o. a. wel de keuze der bestuursvervingen op Nieuw-Guinea.

In nader antwoord op de aan het slot dezer paragraaf gemaakte opmerking greep de ondergeteekende als zijne meening te kennen, dat er geen krachtiger middel is om het zendingswerk vruchteloos te doen zijn, dan door den inlander te toonen welke verschillen de Christenen verdeeld houden. Het nog te bewerken terrein is zoo groot, tegenover dat waar reeds met vrucht gewerkt is, dat er volstrekt geen noodzakelijkheid bestaat dat men elkaar verdringt. Het moet het streven der kerkgenootschappen zelf zijn dat dit kwaad worde voorkomen. Schieten zij daarin te kort, dan kan de plicht der Regering op den voorgrond treden om te zorgen dat rust en orde niet in gevaar komen.

Nader op p. 9 in dezer voege:

Eene spoedige afdoening van de aanhangige voorstellen tot regeling van den toestand der inlandische christenen in Nederlandsch-Indië op privaatrechtelijk gebied, wordt ook door den ondergeteekende wenschelijk geacht. Laatstelijk is door den vorigen Minister daarop bij den Landvoogd aangedrongen in December van het afgelopen jaar.

De regeling dezer belangrijke aangelegenheid is evenwel niet zoo gemakkelijk tot stand te brengen als men oppervlakkig zou meenen. Met behoedzaamheid behoort daarbij te worden te werk gegaan, zoodat de Raad van Nederlandsch-Indië het noodzakelijk achtte de rechterlijke en administratieve autoriteiten te hooren die gevestigd zijn in streken waar zich inlandische christenen bevinden. Het is den ondergeteekende niet bekend hoever de zaak in Indië gevorderd is en het is hem alzo ook niet mogelijk reeds nu eene spoedige afdoening in uitzicht te stellen. Of met het oog op de hierbedoelde regeling tot eene wijziging van art. 109 van het Regeeringsreglement zal worden overgegaan, kan nu nog niet worden uitgemaakt. Tot eene wijziging van dat artikel strekten de door de Staatscommissie tot herziening van de Indische wetgeving op privaatrechtelijk gebied ingediende voorstellen op dit punt zich niet uit.

De afdoening van dit onderwerp zou, door haar afhankelijk te stellen van eene parteele herziening van het Regeeringsreglement, slechts worden vertraagd.

Voorts op p. 15 in deze woorden:

Eene bepaling, dat de in Nederlandsch-Indië gevestigde Europeanen, die niet bekend staan

als Roomsche-Katholieken of Israëlieten, beschouwd worden als leden der Protestantische Kerk, bestaat de bepalingen, landsch-Indië v schap (allen) v lijk besluit van nomen in Indië mede dat stot schap in Nederl schap op belij zijn aangenomen Kerken gedoopt dere landen, al nootschappen b derlandsch-Indië hoorlijke bewij doop of lidmaat doen blijken (e Bestuur der Prot Indië goedgekeu besluit van 28 (i in Indië Sta beide bepalingen Indië verblijven nootschap zijn het Voorloopig Voorts kan nog het Koninklijk l 57, waarin ten a protestanten wor tot het Protesta ren, zoolang zij klaard hebben om wettige rede Hieruit blijkt d testantische kerk testanten zijn d dat kerkgenootsc

In hoever de den moeten wor inrichting van het de door art. 122 overeenstemming moeten worden l aan wijziging als genomen. Met betrekking telijk-Gereformee Nederlandsch-Indi erkend, meent d der zaken te mo die erkenning b te worden toeg naar aanleiding of gewenscht v Gereformeerde g later komen z gemeenten, name kerk in Nederlan door den Ministe 10 Juli 1880, li Commissie van Kerkgenootschap over de wijze van eener organisatie merde kerk in Commissie bij l voldaan, onder o geen officieel af uitgebracht, ver Daarop richtte v van 22 Februar genoemde Synod definitief advies verzoek is tot o de Synodale Con werden bij schri van den heer Dr. Is uit de hier we zins eene behoef maken, evenmin dat de Christelij Batavia, na hare (Indisch Staatsbl) een verzoek in l komen. Intussch voor noeps dit l treden met den (

En eindelijk

Hetgeen door l bate van den in door de oprichti verlenen van m Regeering met d slagen. Zooveel l reid om die nut zij heeft in dat rekening te houde schatst. De aan verleende kostelo middelen is reeds beschouwen. Niet geteekende geen l neur-Generaal in vraag of er, behu ringswege gedaan bovendien nog e leenen. Evenwel in het Voorloopi minder juist bee Toen de vorige l begroting voor l betreffende vraag, den Landvoogd eene subside voo genoot die instell van Regeeringsw strekking van g tengevolge trad d delijke subsidie o kosteloze verstre was te beschouw

Dat de tegenov gevolgde gedragall dergelijke instell in acht genomen zal evenwel op t deeld, en telkens rekening zijn te b

Hierin was dri Voor eerst, dat thans niet alleen bij de algemeen van het algemei kwamen.

Ten tweede, e zoo veelzins va En ten derde, en zoo uitvoerig niet meer van a regeeringswege telijke belangen als de questie

Natuurlijk ble en kwam er in allerlei voor, wa maar wie wint